

Civilek a pályán

emlékirat (1973 – 1978*)
(részlet)

.....
.....
.....

1972 nyarán kezdtem írni, mert a kezembe került Petri első, *Magyarázatok M. számára* című, előző évben megjelent kötete. Mintha a címet is előrelátóan, reám való tekintettel súgta volna Petri fülébe a Múzsza. Megvilágosodásként ért engem ez a versgyűjtemény. Zsámbéki Gábor adta a kezembe, aki akkor már főrendező volt Kaposváron, és egy harmadéves főiskolai vizsgarendezésem – Christopher Hampton: *Emberbarát* – alapján vitt le dolgozni. Akkoriban hozta Kaposvárra Petrit is, aki darabot készült írni Martinovics Ignácról.

Összebarátkoztunk.

Ám Petri végül nem írta meg a Martinovics-drámát, én pedig nem lettem színházrendező. (Néhány darabot azért rendeztem Kaposváron, főiskolásként³.) Azonnal írni akartam, újra olyan hévvel, mint kis elemista koromban. Tudtam is, mifélett! Valósággal felrobbant az agyam Petri verseitől. Meg akartam változtatni az életem. Meg is változtattam. Először írtam egy levelet Petrinek – prózaversben.

„Vérző bika-álarc mögül, Minotaurus, kitetszik ám a színész!” Ez volt az első mondata. Most, huszonhat év múltán ébredek rá, sajnos ez a szöveg is rólam szól, inkább rólam, mint róla, akit ünnepelni akartam. „Ismerem a varázst, mikor szent áhítattal a szart bámuljuk, zöld

**Kedves barátaim,*

ti mind, akik az emlékiratban a nevetekkel találkoztok: kérlek, ne gondoljátok, hogy ami ebben írva áll, rólatok szól. Nem rólatok szól, hanem rólam. Arról tanúskodik, hogy emlékezetem mit őrzött meg húsz évvel ezelőtti közös életünkől. Tudom, ti nem egészen ezt mondtátok, nem is ezt tettétek, én sem ezt tettem, én sem egészen ezt mondtam akkor. De mit csináljak – így maradt meg bennem.

³Jean Giroudoux : Trójában nem lesz háború, Kaposvár, 1972. január (Komor Istvánval közös rendezésben), Jevgenyij Svarc Hökirálynő, Kaposvár, 1972. űsze (az eredeti m űsbemutatója, Pauer Gyula els ű díszlet és jelmeztervezése, Lukáts Andor és Vajda László is akkor játszott el űször a kaposvári színpadon), végül rendez űi diplomarendezésem: Molière: Tartuffe, Kaposvár 1973. Január (Diszlet és jelmez: Pauer Gyula, a címszerepben Verebes István).

fondorlatait, rögeit, s kattintgatjuk a villanyt hetedik pofonig és azon is túl! De remegő gyomrunk így sem bírja soká, egykedvűen döntjük ki a kávé....”

Döntöttem: elhajítom frissen szerzett színházrendezői diplomámat, és író leszek. Szabad ember, autonóm lény, korlátozhatatlan igazmondás. Olyan, mint Petri.

És sikerült!

Írni kezdtem - és tudtam írni. Hogy történt, nem tudom.Életem máig legnagyobb csodája. Első hét írásomnál nem sok jobbat írtam. *Csillebérci napló, Apa győz, Kérvény, Civil a pályán, Budapesti bogárbál, Egy kis kannibál, Üveges a Mennyországban.* De írtam ezeken kívül is még sok mindent, bárha csak magamnak, igaz; úgy gondoltam, hogy nem mutatom senkinek, először meg kell tanulnom írni. Semmi rutinom nem volt az efféle munkában.

1975 végéig megállás nélkül dolgoztam.

Valamennyit még 76-ban is. 1973 és 1976 között írtam meg *Végre élsz* című első könyvem próza-anyagát. Nem, nem, annál is többet, azokat a novelláimat is, amelyeket a Szépirodalmi Kiadó akkori igazgatója, Illés Endre az utolsó pillanatban kicenzúrázott belőle, és már a kefelevonatos szövegből kapkodott ki szívtelenül, 1980 nyarán. Például a *Jézuskát*, meg a *Civil a pályánt*. Első kötetem végül hét év késéssel, 1981 májusa végén jelent meg, a fenti címmel, de még 1980-as jelzettel. (Raktárban is pihentették egy évet.) De ezt a könyvet, mármint a csonkítatlant, 1976 közepéig én teljesen megírtam.

1973 és 1975 között egyáltalán nem publikáltam.

1975-től 1981-ig is csupán hat-hét szépprózai művem látott napvilágot.

Mindegyik megjelenését fél éves-éves huzavona előzte meg. (A *Jézuska* 1985-ben, a *Kortársban* látta meg a nyomdafestéket, de még akkor is csak Orbán Ottó szerkesztői karakánságának köszönhetően. Megjelenését követően aztán az egyik belügyi lerakat, a Katolikus Püspöki Titkárság Tóth Dezsővel is tárgyalt, utána éles hangú közleményben utasította el művemet a Katolikus Püspöki Kar.)

Hogy nem publikálok semmit, sokáig nem érdekelt.

Petri, aki az írás ügyében a kezdetek kezdetétől mellettem állt, arra tanított, hogy ne törődjek novelláim gyors megjelentetésével. Először is, tanította, amit írtam, néhány hétre, de inkább néhány évre felejtsem el. Körülbelül hét évre van szükségünk ahhoz, hogy kellő távolságba kerüljünk a művünktől, képesek legyünk megítélni, jó-e, megérdemli-e a nyomdafestéket, illetve kijavíthassuk, tovább írjuk, ha szükségesnek látszik. Mikor aztán, évek múlva végképp nem tudunk mit kezdeni vele, akár postázhatjuk is valamelyik szerkesztőség címére, bár egy rendőrállamban, mint a miénk, ez sem túlságosan fontos. És ha felnyomnak Kertész, kérdezte

Petri, felnyomnak a szó összes lehetséges értelmében, mi haszna? Se a műnek, se neked nem tesz jót a hazug nyilvánosság. Magunknak írjunk, mondta Petri, amit én mindig is úgy értettem: Istennek. Szerintem ő is így értette, noha váltig tagadta ezt. Ezen is sokat vitatkoztunk. Amiben egyet értettünk: az államnak, a Magyar Állami Népi Együttességnek, annak írjon a.... Tudod, ki. Írnak, és publikálnak számosan, akiknek – ezt azért maguk is sejtik – az irodalmi öröklétre semmi esélyük, nevetett Petri. Nem csak azért nincs, mert a hazug társadalmi nyilvánosság részeinként jelennek meg... De azért sincs. Nem pusztán annyi történik, hogy igazodnak a cenzúra igényeihez, hanem igazolják, legitimálják is a cenzúra létét. Szimatot vesztenek előbb-utóbb. Jellemszilárdságot. Sok mindent. Te komolyan gondolod az írást? – kérdezte. Én halhatatlan akarok lenni, válaszoltam. Na ja, kacagott Gyuri, akkor nyugodtan várhatsz a megjelenéssel! Mélyen átéreztem szavai bölcsességét. No, de akkor még ment az írás.

1973 és 1976 között boldog voltam, mint egy kölyökkutya.

Minden jó egyszerre zuhant a nyakamba.

A „miért ne legyek én tisztességes...” – eufóriája. A szabadság. Bátorságra leltem ahhoz, hogy kedvem szerint alakítsam az életem. Hogy ne tehessem az állam a szolgájává. Hogy arról merjek írni, amiről tilos és úgy, ahogy tilos, és azoknak, akik máskülönben csak „ülnek és hallgatnak“. Mint én, amíg rá nem jöttem, hogy tehetséges vagyok. Mint mindenki. De merek is az lenni, mint sokkal kevesebben. Ez volt az én titkom, nagy felfedezésem, hogy a tehetséget nem lehet korlátozni. Aki úgy dönt, ahogy kell, aki tenni tud – mint Petri – az tehetséges. Aki nem a lehetetlent akarja, az gyáva. Aki viszont képes a lehetetlent akarni, annak tehetsége van. Mindenki ott szunnyad. A valóság annyit mutat meg magából, amennyire te kíváncsi vagy valóban.

Észrevettem Petrit.

Mivel erre képes voltam, észrevettem a barátait is.

Mindenek előtt a Pala utcaiakat. Petri Gyuri barátsága révén új világok nyíltak meg előttem. Ő ismertette meg velem Evelyn Waugh magyar nyelven is elementáris erejű prózáját, rengeteget tanultam tőle az írás tekintetében, ugyanígy Raymond Chandlertől, tanulmányoztam Petri többi kedvencét is: Malcolm Lowry regényeit, a fiatal Lukács fontosabb műveit, felfedeztem Walter Benjamint, Ludwig Wittgensteint, de alaposan megvitattuk Brecht elméleti szövegeit is, akkortájt jelent meg Eörsi fordításában, és elemeztük Ady és József Attila politikai publicisztikáját, Rilkrét, neki a prózáját is, Petri adta a kezembe Sinkó Ervin *Egy regény regényét*, Szász Béla *Minden kényszer nélküljét*, Koestler

*Darkness at Noon*ját, Leszkov műveit, a német Sturm und Drangból Novalist; sok szó esett köztünk Baudelaire-ről, Mallarméről és Hölderlin kései költészetéről is, együtt szörnyülködtünk Csáth Gézánnak, hogy a kéziratos naplóiban mennyire utálatos, de hogy ez mégis mennyire másodlagos novellái hátborzongató tökélyéhez képest, sokszor megbeszéltük és fel is olvastuk egymásnak Juhász Ferenc és Nagy László általunk legtöbbször tartott műveit (*Elát- kozott ország* és *Harc a fehér báránnyal; Himnusz minden időben*), elemeztük a szemléleti különbséget Pilinszkynek a hatvanas évek előtt és után írt versei között – és még annyi mindent. Felsorolni se győzném. Celine-t. Hónapokon át. Tandorit. Éveken át. Berda Józsefet. Percenként. (Azt hiszem, kevés kritikus vette észre Petri világlátásában a Berda-hatást, pedig hát...) Volt idő, amikor ő olvasott fel nekem József Attila *Dönts a tőkédjének* egyik első kiadásából, amit éppenséggel tőlem kaptam, vagy én neki Szomory Dezső *Párizsi regényének* első kiadásából, amit viszont Alízától kaptam, születésnapomra.

Istenien voltunk!

Ez volt az aranykor 1972-től 1975 végéig.

Akkoriban nekem minden sikerült, még az is, ami nem.

Barátságunk Petrivel 1972 nyarán vált bensőségesé, azokban a napokban, amikor a Szépirodalmi Kiadó elfogadta majdan *Körülírt zuhanás* címmel megjelent második kötetét, és – először tehát ő - azon kapta magát, hogy nem tud verset írni. Sokat szenvedett, panaszkodott emiatt, amit én nem értettem – miért mondja, hogy nem tud írni, ha egyszer annyira tud írni? – de nem firtattam nála túlságosan ezt a kérdést.

Én tudtam.

Hogy miért tudok folyamatosan dolgozni, amikor azelőtt oly ritkán írtam végig bármit (ha próza volt, ezért is nem mertem az írásra gondolni sokáig), azt nem tudtam – és igyekeztem is minél kevesebbet tünődni rajta. Mert ha töprengeni kezdtem, mindjárt meggyötört egy visszatérő, irreális, lelki-furdalásos fantáziám: Petri most azért nem tud írni, mert én tudok. Kölcsönvettem a tehetségét, magam sem tudom, hogyan, kiszoppantottam a lényéből, húsz méteres szívószállal, gyereknyelven szólva. Csak hát ő egy igazi nagy költő, gondoltam, és ez nem érdekli. (Nem így volt. Baromira szenvedett, hogy miért nem tud írni olykor évekig.) E kérdést azzal intéztem el magamban: Petri is tudja, hogy a tehetségét kapta, mint az életet, a halálra, ráadásul. A Múzsza minden édes gyermeke tudja ezt. Amink van, hadd vigye, aki képes rá; nekünk attól csak több lesz. Végül is a kegyelem birtokolhatatlan. De az külön jó, gondoltam, hogy nekem akkor megy az írás ennyire, mikor Petri pont képtelen akár egy versszak befejezésére. Én meg, csak úgy ontom magamból a szövegeket.

És látá Petri, hogy jó.

Ő ismeri el elsőként.

Kijavítja szövegeim helyesírását. Együtt lakunk. Szerencsés esetben külön ágyon, külön hölgygel. Ő sörrel nyitja a napot, én Omnia feketével, esetleg utána bekapok két szelet, magam sütötte félig véres hátszint, zöldkörettel, a könyörtelen fogyókúra miatt. Ezután ő meglátogatja Alízt, majd az édesanyját, Kató nénit, én berohanok a Rádióba levelezni a *Szászsorszép mesedélelőttöt*, utána jön a Nagy Munkai Négy Óránk: szántom a papírt valahai gyerekszobámban, ő ugyanakkor odakünn, apám valahai dohányzóasztalánál töpreng különféle vers-kezdeteken, például a Konyhafőnök ajánlatain, és mikor már leírt öt sort, besiet, tölteni a vodkából a pici poharába, öt soronként bejöhöt, komoly alkudozások után így állapotunk meg, utána vissza kell mennie a dohányzasztalhoz, így állapotunk meg; a közös négy-hat órás műszak végén Gyuri lónyelvére csepegteti a nyakánál fogva felfordított vodkás üveg maradék tartalmát, amennyit hagytam az ipari méregből (Jerzabiyak lengyel gyümölcsvodka); „ma írtam nyolc és egynegyed sort“, közli precízen, „hát te?“, kérdi, „ma mire jutottál?“, „írtam vagy hat oldalt“, mondom, „kézzel, de legépelve csak két és fél, megnézed?“. Utána kimegyünk a Sportba vagy a Lukácsba, jól beseggelve, én vigyázok rá, mert az ital hatására bizony úszás közben néha belealszik a vízbe. Kimentem.

Öreg már: harmincöt lesz maolnap.

Utána harapunk valamit a Malomtó Presszó teraszán.

Rádiórendezői fizetéséből telik, teszem azt, két doboz Metropolra, gyufával és két adag Malomtó pecsenyére majonézes zöldborsóval, de ő ilyenkor csakis a sörére figyel, a kajája felét otthagyja, kénytelen vagyok magam belelegezni, kármentőként. Utána beülünk a Bembe, ahol ő végre kialussza magát, nekem meg eszembe jut következő novellám cselekménye. Azután elsétálunk a Pala utcába: részt veszünk a Pala utcai alkotó rendetlenségben, felbosszantjuk Alízt, vagy elkísérjük Petri Annát a hegedű-órára, esetleg mindannyian elrohanunk az Egyetemi Színpadra meg- nézni tizenegyedszer is a *Jules et Jimet*, vagy valamelyik Godard filmet, vagy a Zeneakadémiára. Mi Gyurival a szünetben lelépünk, mert neki máris innia kell, nekem pedig vacsorázni. Vagy a közös munka után megnézzük az Attila úton a Forgách-gyerekeket. *Vásott kölykök*. Spontán kabaréjeleneteket rögtönzünk Forgács Péterrel (így írja) és Forgách (így írja) Zsuzsával, felhívjuk Kiss Anikót és Jeles Andrist, hogy jöjjenek át játszani, mire ők is belerögtönöznek – telefonon át! – a jelenetbe, mire röhögőrohamot kapunk, felhívjuk Lóránt Zsuzsit is, a szobrászt, Gyuri Réz Pált is, a nagy szerkesztőt, mert ezt én kérem tőle, hogy mondja neki azt, hogy ő, Petri szeretné az írásaimat

elvinni hozzá, benyújtani, de Réz azt mondja, szükség- telen, engem már a Vas bemutatott neki két éve, most mit játszom meg magam.

Utána elmegyünk az Ifjú Művészek Klubjába.

Ez a hely az én felfedezésem, 1973 legelején.

Petri egykor KISZ-klubfélének ismerte, ezért leszokott róla, de már csak egy szimpla diákkocsmá, világosítom fel, és meleg étel nincs, a feles kettő hatvan és pincér sincs, hanem rendeléskor oda kell menni a vendégnek a pulthoz. Megéri odamenni, helyesek a pultos csajok.

Pince.

Sok a törzsvendég.

Akit így, kapásból magam előtt látok, harminc év múltán is:

a vállig érő hajú, szögecses Levy Straussba öltözött Rác Péter, a bombázó nővérével, meg a kis Lukin, a Trabant oszlopa, aki később Amerikába ment, Szerb Jancsi, a legédesebb fiú az egész társaságból, később öngyilkos lett, a filigrán csontozatú Tábor Ádám, mint egy kis barna tollú kanári, a kamasz Can Togay fehér tunikában, a lovaglós csizmás El Kazovszkij festőnővel, itt van a kissé hangos Balaskó Jenő is, natúr gyolcs ingében a szerencsétlen sorsú Dixi (Gémes János), Galántai Gyuri Klaniczay Julcsival, talán már a Hungary-kiállításon dolgoznak, ahol utoljára láttam a hiperzseniális festő, Major János „magyarzsidó”-grafikáit, itt van a kedves Benke Laci Ló is, felejthetetlen barna bőrdzsekijében, és ki mindenki még? A lányok, a lányok. Olyan jók, mint ők, ma már nincsenek is: a tűzokos Gyetvai Ági, a Gombás, akinek kacskas volt a karja, mégis szerelmes volt belé Bódy Gabi, a napmosolyú Lukács Mari, aki később Dixi mellett úgy tönkrement, és a kiskorú Házy Ági, a bővér Xantus Jutka, öccsével, a Xanival, aki akkor még csak egy nagyon helyes kamaszhuligán volt, a szemüveges haverja, a Mész, meg egy csomó dilettáns, a szentendrei csoport, a Drozdik Orsi is, meg a Képzőmű összes Baby Jane-je, például az a lány, aki minden este piros orrú bohócnak sminkelte magát, Beke László művészettörténész, de ő csak mintegy véletlenül, meg a ragyás Zuzu, a tütüs Károlyi Zsiga, ma csupa nagyfőnök, Vető Janika, még feketére pirulva a megtiszteltetéstől, hogy egyáltalán leengedték ide, a rezignált-titokzatos Najmányi, a Kovács István-kör, Angelusz Iván félmeztelenül, saruban; Gothár Péter filmgyári asszisztens egy rámenős sminkeslánnyal szkanderozik a belső teremben, Szirtes János, Szirtes András, a betört szemüvegű örökfilmes, Frankl Biki is itt van még, újabban Hajasnak hívják, gimnazista koromban még igazi költőzseni volt. Most testművészettel: valami sötét hősiességgel foglalkozik. Csakis azért van itt, mert történetesen ma búcsúztatják Szentjóbgy Tamást, aki végre elmehet, megkapta a kivándorló útlevelét – ezek szerint 1976-ban vagyunk

- mámorittasan dobálja fenéig érő szőke haját, félre is hívja Petrit és megmondja neki, hogy te vagy itt az egyetlen publikáló költő, vagyis Ön, akinek ezt meg tudom bocsájtani, de hagyd már abba a publikálást, Gyurikám, meg fog enni a szar, azt én is tudom, bólingat báván Petri, mint egy eltévedt nagypapa, már alig áll a lábán, most áttolat a termen a nagyhasú Erdély Miklós, fekete felleghajtó köpenyében, malomkerék-kalapban, mögötte lohol-fityeg egy kis fekete lány, „jaj, Miklós!” mintha a leszakadt kabát-öve lenne, Enyedi Ildikó.

Innen is elmegyünk. Gyuri ólomszürke, ám azt mondja, nem érzi magát fáradtnak tehát beugrunk Mayáért az Eötvös utcába, és átgyaloglunk Budára, éjféltájt, az Aranyszarvasba, hogy kiüljünk a bástyateraszra Alizékkal a budai csillagfényben, borozgassunk a környékbeli házmesterek mellett, hajnalig. Gyuri már horkol, én novellát írok, papírszalvétára. Aliz gúnyolódik. Oly jó ez!

Isteni.

De vége lett.

1976 közepére elcsöndesült a boldogság szellője bennem. A szél, „amely fű, a hová akar és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnan jó, és hova megy”. Elcsöndesült ihletem, kisértetként pedig teljesen elhagyott.

Rémülten vettem észre.

Pedig akkor már nagyban folytak Kenedinél a felolvasó-estjeim!

És ott állni a tapsviharban, vagy miben (olyasmiben, dörgő sikerben, két éven át, nagyjából havonta), mikor már nem írok. Hanem csak felolvasok.

Én már nem tudok írni. Ők ezt nem tudják. Titkolom, és szégyellem, mintha a bűnöm volna. Dicsfényben állok, noha a kárhozat tüzeiben.

Holott az elején még olyan jó volt minden.

1974 karácsonya előtt, az FMK-tagok óvodáskorú gyermekei számára rendezett Mikulás ünnepségen Petri meg én voltunk az ördögök. Sulyok Miklós, *A Napló* későbbi rendszergazdája – ma a Pont Könyvesbolt, Pont Antikvárium, Zazie és más éttermek tulajdonosa, matematikus – Aliz akkori szerelme volt a Téliapó, nagy bottal, fehér szakállal. De mi úgy gondoltuk, miénk a jobb szerep, mert neki odafönt, a Díszterem dohos sárga függönye mögött kellett várakoznia az étteremben tolongó szülei miatt pánikoló, de különben is rettenetesen rossz és a hosszú várakozás alatt tömegbacchanáliában hempergő ellenzéki óvodásokra. Mi meg, Petrivel testhez tapadó fekete gyapjútrikóban, horgas, vörös

körmökkel és óriási, himbálódzó szarvval rohangásztunk fel s alá az éttermet az előcsarnokkal összekötő lépcsőn – izzadtunk is, mint az állatok. Hatalmas tömeg volt. Eufóriában voltunk mind a ketten! Petri imádta a csúf ördögöt játszani, én pedig olyan szerelmes voltam egy erényes hölgybe, aki aznap viszonzta először az érzelmeimet, mint a krampuszok is csak ritkán.

– Hallod–e kisördög, te írtad az *Apa győzt*? – állított meg valaki a nagy rohanásban.

– Én – torpantam meg. – De te honnan tudod?

– Mindent tudok. Nevem Kenedi János –mosolygott rám barátságosan a káosz örvényének kellős közepén egy göndör szőke hajú, kék szemű, papita zakós fiatalember. – Azt mondják, jól olvasod fel, amit írsz. Nem akarod felolvasni nálam is?

– De. – vágtam rá szendén – Persze. Rendben van.

– Kicsi fiú, mondja: nem fél, hogy elviszi a rendőr? – gurgulázott bele reménytelen induló beszélgetésünkbe Molnár Gál Péter, a színikritikus, aki sajnos Kenedi mellett állt, mint egy Woodhouse-figura, Mister Psmith. (A pé néma.)

– Nem – mondtam dacosan – Nem félek!

– Nana. Hiú fiúcska. Nem így kellene ezt – folytatta M. G. P. kassandrai kacajjal, és máris ellépett, hasonlíthatatlan impertinenciával azonnal a hátát mutatta nekem, majd mint egy pimasz primadonna, aki a bonvivánnak búcsúzóul szeretne a szemébe kacagni, pipával a szájában visszafordult, mégiscsak: – Egyszer még meg fogja ezt bánni! – búgta. És megmutatta, még egyszer, a hátát.

Nem értettem, mit akar.

– Ki fogja megbánni? – kérdeztem Jánostól. – Én vagy te?

Kenedi legyintett.

– Felírom a telefonszámom. Hívj fel!

Majdnem elájultam a megtiszteltetéstől, de komolyan. Kenedi szinte mítikus személy volt a képzeletemben. Főiskolás éveim elején, '68-tájt az akkor feltűnően progresszív, nagyon vad és szabad újvidéki Új Simposyonban találkoztam a nevével, írásaival, és alig akartam elhinni, hogy aki ezeket írta, „Magyarországon él” – szóval, hogy még szabadlábbon van. (Ezidőtájt szerezte Petri legendás kétsorosát az aczéli-kádári, Népszabadságos Magyarországról:

“Cipőmre nézek, fűző benne.

Nem lehet, hogy ez börtön lenne.”)

Petri különben a Lukács-óvodát és vidékét adta nekem utoljára.

Szelíden tűrte, hogy elcsaklizzam tőle ihletét, beleszeresek összes volt vagy leendő kedvesébe, magamévá tegyem az olvasmányait, átvegyem étke- zési és italozási szokásait,

elfoglaljam a lakásait, de ha azt kérdeztem: – Gyuri, mondd már, ki az a Kis Bence? (mert eleinte azt hittem, ez egy név) – vagy: – Figyelj már, ki az a disszidens ellenzék? Ugyis tudom, hogy tudod, papikám. Hol szoktatok ti találkozni? Mondd meg! – ám ő hallgatott. Ezt az egyet nem akarta elárulni. Meghatóan csinálta, a francia ellenállás legendás szellemiségét juttatta eszembe. Gyuri édesapja mártírhalált halt újvidéki partizán volt, hibátlanul tiszta csau mokaszinben állt 44-ben a kivégző- osztag elé. Meg is bocsájtottam neki kissé fontoskodó bizalmatlanságát. De, másfelől persze, ha bepiáltunk, azért óvatlanul mégiscsak elejtett néhány szót az „ellenzékiekéről”, úgyhogy lassacskán összeállítottam magamban egy képet a hetvenes évek elejének budapesti ellenállóiról.

A „kép” körülbelül így nézett ki (a fejemben) :

„Kenedi a fő. Ő a gócpont. A Villányi úton. Odajár a Bence, akinek a papája fotós, de ő filozófus lett, mert két éves korában a nyilasok a Dunához kísérték, majd vissza, a csillagos házba, és ez olyan hatással volt rá, hogy mire egyetemre került, már kiolvasta az Akadémiai Könyvtár teljes állományát, ő tanította a tanárait az egyetemen, meg a csoporttársait is, a Petrit és a Kis Jánost, aki ugyan gátlásos, de prima feje van, és marhára igyekszik, meg van még a Legokosabb Márkus, de azt épp most kergetik el az országból, miután Bencével összefogva megcáfolta Marx *Tőkéjét*, az ő barátja a Fehér Ferenc, meg a Heller, de azok nem annyira rendszerkritikusak, mint a Márkus, csak ők is aláírták a korcsulai tiltakozást, viszont már őket is teljesen lehetetlenné tették, meg van a Vidrányi Kati, aki ISZONYÚ OKOS, ám eltévedt a tomista dogmatika labirintusában, meg van a Hamburger Miska, aki egyszerűen jó, meg a lusta Sós Vili, meg a gyönyörű Erdélyi Ági, meg a Kovács Andris, aki örökké kavar és intézkedik, mint Nyuszi a Hét pagonyban, meg a Solt Otti meg a Kemény Pista, akik szintén kőkemények, de hát beleragadtak a szociológiai partikularitásba, Ám a Kenedi Jancsi a lényeg, ő köztük a fehér cukor. Pedig nem is végzett egyetemet, Bence tanította a térdén osztani és szorozni, talán még azt is, hogy kell kifújni az orrát, azután a János öntevékeny lett, zabolázhatatlan, elszerette a Bence feleségét, kiskorában huligán is volt, de leküzdötte, és olyan könyvtára van, mint senkinek, korunk Szabó Ervinje.”

És akkor odajön hozzám a Kenedi!

Az első felolvasásom 1975 januárjában olyan jól sikerült, azután a többi is, de tényleg, annyira, hogy...Hát erről nagyon nehéz írnom, mert vagy szerénytelennek tűnök majd, vagy álszerénykedni fogok, esetleg júább névsorolvasást tartok, ami végképp a sznob seggnyaló szerepébe sodor. Mert van abban valami vérlázító – ha valaki annak akarja látni –, hogy én időnként beteljesülök. Mint a nő, ha fogan, vagy a csikó, mikor lábra áll. Az életem ilyenkor, egyetlen másodpercre fáklásmenetté válik, tűzijátékká, diadalmas robbanássá.

Életem legjobb közönsége gyűlt össze Kenedi lakásán.

Összes barátját meghívta, közeliakat és távoliakat, főként fiatalokat, ám börtön- viselteket is, sok okos és tisztességes embert, akik valamiként már attól jól érezték magukat, hogy teljes számban egybegyűlhetnek, ami 56 óta Pesten nemigen fordult elő. Pláne, hogy így lennének együtt: valamiért. Ama szelíd alkalomból, hogy egy Kertész Mihály nevű kiugrott színházrendező felolvashassa az írásait, amelyek többségét fel sem kínálta a sajtónak, vagyis a cenzúrának. Nekik viszont előadja, mert ezt meg akarja tenni. Ebből az alkalomból futottak össze első ízben, mintegy véletlenül mindazok, akik a demokratikus ellenzéknek jelentik hamarosan, a hetvenes évek végének Magyarországon.

Többféle irányzat volt együtt: a népiesek is eljöttek, a „48-asok” is, az „56-osak” is, az „anarchisták” is, de a „független” értelmiségiek is. Jelenlétüknek volt egy abszolút mellékesnek tetsző, szerintem mégis döntő jelentőségű, néma jelentése: vállalták, hogy ott vannak. És együtt. Tudták, hogy ez nem sok, de azt is tudták, én is kockáztatok, és úgy döntöttek, hogy szolidárisak lesznek. Szolidaritást vállaltak Kenedivel is, aki teret adott, lakását ajánlotta fel az engedély nélkül rendezett irodalmi est céljaira.

Addig én nem láttam közlőül Kis Jánost, Benczét, Fodor Gézát, Radnóti Sándort, pláne nem Donáth Ferencet vagy Mészöly Miklóst, de még nem is szerepeltem írásaimmal soha nagyobb közönség előtt. Fogalmam sem volt, mi történik, ha megteszem, amit elterveztem, ha megvalósítom reinkarnatív elődöm, Karinthy Frigyes novella-álmát, és az egymásra halmozott székek tetején, a cirkuszi kupola magasában előrántom ingemből a hegedűmet, és igenis eljátszom az érzelmes-butus dalt, azt a régit, amit egykor hallottam zokogni a szívemből.

És megtettem

Ráébredtem, hogy színész is vagyok. Nem a szó hétköznapi értelmében: író vagyok, de színész is, egyben vagyok mindkettő, szétválaszthatatlanul. Akkor is, ha nem kapok szerepet az életben. Nekem nem is lehet szerepet adni: én írok magamnak. Radnóti Sanyi úgy kacagott, hogy effektíve leesett az ablak melletti lócáról, Fodor Géza szeme világított, mint egy szentjánosbogár, Kis János elfogódottan gratulált. Mészöly azt mondta, érzik a szövegeimből a mély neurózis, Csalog a földön ülve nagyúrin legyintett, te én most már nem is akarok prózaíró lenni. Nádas csak az ötödik alkalomra jött el, gyönyörűségesen szürke ballonkabátban, a végén felugrott és elrohant. (Ennél nagyobb dicséretet nem tudok elképzelni.) Vezér Erzszi megsimogatta a kezemet. Itt találkoztam Haraszi Miklóssal is, öt év után először.

Ő nem tudta, hogy mi már ismerjük egymást.

Ezt el kell mondanom...

1971 nyarán a Felszabadulás téri presszó teraszán ücsörögtem éjfél tájt és Antoine Artaud Kegyetlen színház-kiáltványának főiskolai stencilezett fordítását olvastam az utcai ívlámpák homályos, hideg visszfényében, boldogtalanul, mert egyedül, mikor megveregette a vállam a nagy Szentjóby. Ah, erre vártam. Az Egyetemi Klub Hordójának happenerje, az akkori underground díva, a farkasmosolyú ellenművész és huligán, piros atlétatrikó, szakadt levy's nadrág. Meglátott a kezemben egy stencilezett könyvet. Kölcsön adnád egy pillanatra? Parancsolj, mondtam, neked ne? Te vagy a Szentjóby, tudom. Honnan tudod, kérdezte új érzékenységgel, rendőr vagy? Nem, színművészeti főiskolás, mondtam, ingadozva túsarkaimon. Az még egy fokkal rosszabb, mondta, s már végképp nem nézett rám, bárha mellém ült egy pillanatra, de csak azért hogy gondterhelten átlapozza a stencilezett Artaud-ot. Vidd el, mondtam, a pillanat mámorától részegen. Becsültem benne, hogy Artaud fontosabb a számára, mint az irántam érzett megvetése. Vidd el, majd visszaadod ősszel, megadom neked a telefonszámom. Mire ő meggondolatlanul így szólt, ha ilyen érdeklődő vagy, gyere le két hét múlva Balatonboglárra, Galántai György képzőművész kápolna-műtermében csinálunk egy akciót. Nézz körül. Ez lesz az első szabad kiállítás Magyarországon. Mindenki azt állít ki, amit akar. Gondolom, úgy képzelte, eszem ágában sem lesz lejönni, nekem, a kis dörgölődő mandrónak, nem kockáztatom meg, hogy kirúgjanak a főiskoláról.

Rosszul mért fel.

Leutaztam. Két hét múlva öltönyben-nyakkendőben és a megtiszteltetéstől enyhén belázasodva cipeltem fel a balatonboglári Kápolna-hegy legtetéjére amerikai nagynénikémtől kapott, enciánkék bőröndömet. Szentjóby már nem is emlékezett rá, hogy két hete találkoztunk.

Na mindegy, azt mondja, idefigyelj, a Galántai épp most utazott el, még a helyi tanács engedélyét sem kapta meg a rendezvényhez. Azt mondta, fiúk, itt a kulcs, elmegyek, nem vállalom a felelősséget semmiért. Ha akarsz, maradjál, de innen bárkit bármikor elvihet a rendőrség.

Nem baj Tamás, mondtam, vigyen el engem is!

Szentjóby csak nézett.

Azt hiszem, ő is gyanakodott, de finomabb izlése volt annál, hogy ennek bárminemű kifejezést adjon.

Hát jól van; pakolj a sarokba, mondta végül. Én meg, noha nagyon fájt, hogy ő nem barátkozik, büszke voltam rá, hogy azértis a művészeti haladás élvonalába verekedtem

magamat. Kicsit erőszakosan, de hát biztosan így is kell. És gondoltam, valamit majd csak kiállítok én is. Miért ne?

Ha nekik van képük hozzá, nekem is lesz.

Nézegettem a még üres falakat; még egy hét volt a megnyitóig, csak egy, úgymond Feljelentésművészeti Blanketta volt föltéve, Legéndy Péter projektje.

Joseph Kossuth művészi irányelveinek megfelelő formanyomtatvány volt ez, melynek segítségével, magyarázta az elém pattanó Legéndy, a tárlatlátogató azt jelent fel, akit akar. Tényleg, ott hevert egy csomó nyomtatvány a kifüggesztett magyarázó szöveg alatt, kitöltetlenül. Nem akarsz valakit feljelenteni? Sápadtan nevettem.

Már egyre többen érkeztek meg Pestről.

Például a Haraszi Miki, akit én még csak hírből ismertem, és tényleg nagyon felnéztem rá. Hallottam dalairól, éhségstrájkjáról Dalossal. Veres Julival jött, aki egy édes, vörös hajú szociológia szakos hallgató leány volt, és akivel én persze nyomban komoly vitába merülve sétálgatni kezdtem a Kápolnahegy hársfái alatt, de míg ezt tettem, Harasztinak gyanús lettem valamiért, és rábeszélte a kiállítani szándékozó művészeket, zavarjanak el, mert ha még a Szentjóbby sem tudja, ki vagyok, nagy valószínűséggel a belügy küldött. Szentjóbby közölte velem e döntést. Félre hívott, és azt mondta, én ugyan nem hiszem, hogy te besúgó volnál, de a barátaim közül többen nem tudják kizárni ezt a lehetőséget sem, például Haraszi, aki jó elvtársa néki – hát ezt nem így mondta! –, és ezért arra kér, tovább ne maradjak itt, költözzek le a faluba. Tudja, ez ciki, neki nem is nagyon tetszik, de a békesség kedvéért. Mi ketten, tette hozzá, te meg én talál-kozzunk még, például a strandon. De itt már ne legyél, mert a többiek majréznak.

Megköszöntem a jóindulatát.

De nagyon bepipultam, hogy besúgónak néztek. Égett az arcom, és mielőtt lecipeltem volna a hegyről amerikai nagynénikémtől kapott, táska írógéppel súlyosbított, enciánkék hajóböröndöm, hogy szobát keressek magamnak a faluban – e történet miatt hívott azután Nemeceknek Dixi még húsz évig –, visszamentem a kápolnába. Nem törődtem a tekintetekkel. Felragadtam egy Legéndy-féle feljelentés-művészeti blankettát, és kitöltöttem.

Felragasztottam a falra.

Feljelentettem magamat.

Hozzávetőleg így nézett ki:

Én, Kertész Mihály

*Lakhelyem ez és ez
Személyi igazolványom száma ez és ez
Anyám neve ez és ez
Azért jelentem fel magam
Mert muszáj a Hatóság tudomására hoznom, hogy hülyének tartom magam.*

*Amiért annak ellenére, hogy az 1956-os eseményeket
Forradalomnak tekintem
Kádár Jánost pedig az oroszok bábjának
Még mindig nem disszidáltam ebből a fasz országból.*

*Ahol engem – vagy bárkit! – bárki
Besúgóként denunciálhat
Mégpedig a vád bizonyítása nélkül
Illetve anélkül
Hogy megadná számomra a védekezés lehetőségét.*

(dátum, aláírás)

Viszont azértis megkerestem őket a strandon, és feljártam a kápolnába, naponta. Szégyenkezve és rosszkedvűen. Ahol Szentjóbyn, Pauer Gyulán és Háy Ágin kívül tényleg nem állt szóba velem senki. Bocsánat, Halász Péter barátja, Litvai Péter volt a neve, ha jól emlékszem, és hamarosan disszidált, rabbi lett, de ezen a kiállításon Isten arcását mutatta be – vagyis akkor még talán azt hitte – ő igen, ő vigasztalt. Kinevette a többieket. Ám a megnyitón sokan nem akartak észre venni, még azok sem, akik Pestről ismertek, és tudták, hogy amit rólam terjesztenek, nem igaz. Ascher is levegőnek nézett, bár ő nem egészen azért, főiskolai osztály- társam volt. Dühítette, hogy én is ott vagyok. Mielőtt „az első szabad kiállítást” a következő szombaton megnyitották volna a „független művészek”, spontán önfeljelentésemet letépték a falról.

No de most, öt-hat év múltán Haraszi Miki ott ült Kenedinél a nézők tömegében, az egyik estemen. Felállt és hozzászólt, méltatta a produkciót. Nem tudtam megállni, hogy ne figyelmeztessem: Balatonbogláron még más volt a véleménye rólam. Mi van, ha még most is

besúgó vagyok? Már nem- igen emlékezett a történetre. Úgy látszik, hogy neki nem volt fontos. Nekem volt fontos. 1976-ban még mindig fontos volt.

Sírva fakadtam.

Miki, sűrűn bocsánatot kérve átölelt, máris rosszabbul volt nálam, szinte reszketett. Kenedi dörmögésére is emlékezni vélek a háttérből: "Ez a besúgó-keresés a leghülyébb dolog, ami csak létezik."

De 1977 tavaszán már nagyon zavart, hogy műsorszám lettem.

Hogy „a nagy sikerre való tekintettel“ az időnkénti felolvasásból valóságos sorozat kerekedett. Petri már nem jött el mindegyikre azért. Midőn egymagamban hazafelé baktattam ezekről az estekről, lelkileg kifosztva, feldúltan, zsidongó fejjel, úgy éreztem, hogy egy kicsit buta balek vagyok. Hülyére vett a kor. A saját hiúságom éppúgy. M. G. P. jóslata vagy átka, beteljesedett. Onibaba vagyok, nem jön le a maszk. Újabbán nem írok. „Nem tudok újat.” Ez lesz a dolgom ezután? Bátor leszek és személyes?

Egy műsorról?

Helyettük?